

ARHEOLOGIJA »Struktura i simbolika neolitičke kultne posude

Riton

zaštitni simbol danilske kulture

Gordan PANDŽA

Nakon dugogodišnjeg istraživanja fenomena kulturnih objekata mlađeg kamenog doba, dramski pisac, esejist i kolumnist Omer Rak 30. travnja na arheološkom nalazištu u Danilu kod Šibenika predstaviti će javnosti rezultate svojih istraživanja prikupljene u knjizi »Danilski riton: struktura i simbolika neolitičke kultne posude«, objavljene u nakladi Gradske knjižnice Juraj Šizgorić iz Šibenika. Važnost ritona, posude od pečene gline s ovalnom drškom, recipijentom i nogama koju većina arheologa smatra kulturnom, te je ujedno i zaštitni simbol danilske kulture (V. tisućljeće prije nove ere), nakon multidisciplinarnih tumačenja iznesenih u ovoj knjizi vjerojatno će biti promatrana iz nove perspektive. Osim toga, knjiga baca novo svjetlo i na fenomen disperzije ritona na širokom prostoru jugoistočne Europe i Apeninskog poluotoka temeljem sustavnog istraživanja njegove kulturne strukture i simbolike.

Na pitanje što ga je ponukalo da se počne baviti istraživanjem neolitske danilske kulture autor kaže: »Presudile su dvije stvari: jedna je bila emocionalna, druga spoznajne naravi. Kako potječem iz Rakovog Sela nedaleko od Šibenika, svega nekoliko kilometara udaljenog od nalazišta pretpovijesne danilske kulture u Danilu Bitinju, presudnom se pokazala nostalgija za rodnim krajem. Bavljene ritonom bila je dobrodošla poveznica s dalmatinskim zavičajem. Još od konca osamdesetih godina prošlog stoljeća, kad sam se prvi put susreo s ritonom u znanstvenoj literaturi, želio sam saznati što više o toj kulturnoj neolitičkoj posudi. Taj dugogodišnji proces 'upoznavanja' s ritonom u jednoj je svojoj dimenziji, napose onoj kontemplativnoj, pripomogao i meni osobno u rasvjetljavanju vlastitih metafizičkih dvojbi.«

Kako autorov rad o danilskom ritonu povezuje niz znanstvenih disciplina, poput arheologije, antropologije i etnologije, s vrlo osobnim kritičkim komentarima i interpretacijama temeljenim na poznavanju alkemije i mitologije, zanimalo nas je radi li se o pionirskom pothvatu ili je u našoj kulturi već bilo ovakvih pokušaja.

»Osobno ne poznajem druge autore osim arheologa Sineve Kukoč i Aleksandra Durmana koji su pribjegli izvjesnoj simboličkoj egzegezi i tumačenju arheomitingijskih koncepata. Alkemijska simbolika temeljem koje sam interpretirao pojedine dijelove u studiji o danilskom ritonu nije do sada, koliko mi je poznato, bila korištena u radovima. Kao sublimirani ek-

»Ta činjenica nije važna samo za domaću znanost nego posebice za hrvatsku kulturnu politiku koja bi osnažena dobro naciljanim kulturnim marketingom trebala znati istaknuti tu činjenicu, osobito u sadašnjem trenutku kad pristupamo suvremenoj europskoj integraciji«, kaže Omer Rak

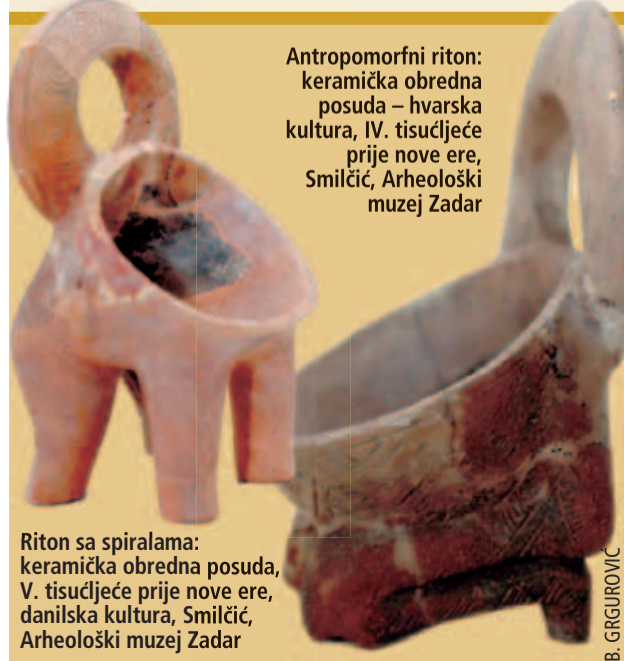
Omer Rak, autor studije o danilskom ritonu

Ocean čudesnog

Kako bi se važnost danilskog ritona približila i ne-stručnjacima, zanimalo nas je može li se ta složena simbolika, čije razumijevanje pretpostavlja iscrpno poznavanje drevnog jezika su-stavne i jedinstvene sakralne znanosti (scientia sacra), pojednostavljeno prikazati jezikom moderne znanosti, primjerice kozmologije, fizike, psihologije...

»Pažljivo strukturiranu simboliku ritona, koja se gradila na prostoru jugoistočne Europe vjerojatno i dulje od tisućljeća, nemoguće je uhvatiti i zadržati kliješti-

ma moderne znanosti te je podvrgnuti opservaciji. Moja studija o ritonu, istaknuo sam u knjizi, nalik je opservacijskom konceptu u kojem promatrač prestaje biti vanjskim i neutralnim subjektom pa i sâm postaje dijelom promatranog sustava ili tajne koju kani odgonetnuti. To ujedno označava i kraj neutralnosti promatrača ili istraživača. Ako je moderna znanost sposobna metodologijski korespondirati s takvim pristupom, vjerujem da može dublje i iskrenije zaroniti u taj ocean čudesnog«, kaže Omer Rak.

Antropomorfni riton: keramička obredna posuda – hvarska kultura, IV. tisućljeće prije nove ere, Smilčić, Arheološki muzej Zadar

Riton sa spiralama: keramička obredna posuda, V. tisućljeće prije nove ere, danilska kultura, Smilčić, Arheološki muzej Zadar

strakt fundamentalnih simbola koji su transmigrirali iz pretpovijesnog u povijesno razdoblje, alkemijska je hermetična simbolika zlatna riznica značenja. Strpljivom i pozornom čitatelju omogućit će nesumnjivo kvalitetniji i iscrpniji uvid u materiju«, smatra autor.

Posebnu zanimljivost u knjizi pruža kulturološka isprepletenost arhajskih kultura od Mezopotamije, preko Egipta i Grčke, sve do naših prostora, koju autor nalazi u srodnim žrtveno-sakralnim obredima neolitskog razdoblja. Zanimalo nas je pretpostavlja li to mogućnost da je u neolitskom razdoblju postojala jedinstvena kultura koja se u kasnijim epohama raslojila na brojne kulture, učenja, običaje...

»Umjesto 'jedinstvena kultura' radije bih se opredijelio za oprezniji izričaj 'kulture srodnih značajki'. Vidljivo je to iz neolitičke ukopne prakse - mrtve su pokapali u zgrčenom položaju - rasprostranjene od Kine do Britanije, od Nila do Zakavkazja, žrtvovanja djece i njihova pokapanja u krugu naselja ili čak unutar kuća, pogrebnog lomljenja objekata, raširene uporabe crvene boje, na vlas istih geometrijskih ornamentacija na keramici - trokutu, vrpce, meandri, rombovi i spirale, pripadnosti istom kultu - difuzija ritona dokumentirana na širokom prostoru od središnje Grčke do okolice Trsta, u Apuliji, na Liparskim otocima... U takvom kontekstu ne izgleda nerazumno pretpostaviti da je postojala izvjesna kulturna unifikacijska potka koja je 'prošivala' sve te neolitičke kulture razbacane na golemom prostranstvu. No jednako tako i da je svaka kultura zadržavala u većoj ili manjoj mjeri vlastitu kulturnu autohtonost«, ističe naš sugovornik.

O tome koliko otkriće i razumijevanje danilske kulture predstavlja važnu karičku koja hrvatsku antropologiju i etnologiju uključuje u svjetske tokove istraživanja neolitske kulture, autor zaključuje: »Riton, čije je središte proizvodnje bilo na Danilu, u srcu današnje Hrvatske, i pripadajući kult, prema svemu sudeći, pokrenuli su prvu proto-integraciju na velikom dijelu europskog kontinenta. Ta činjenica nije važna samo za domaću znanost nego posebice za hrvatsku kulturnu politiku koja bi osnažena dobro naciljanim kulturnim marketingom trebala znati istaknuti tu činjenicu, osobito u sadašnjem trenutku kad pristupamo suvremenoj europskoj integraciji.«

IZLOŽBE »Duchamp,

Tri

koja su pre

Francis Picabia: Žena sa šibicama

Lada ŽIGO

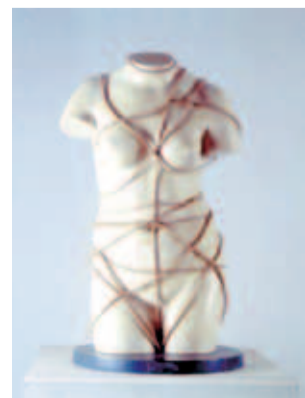
Kad nam danas Tracey Emin izloži svoj neuredni krevet (tjerajući nas da u njezinu spontanom činu vidimo dubinu umjetničkog djela), a Gavin Turk svoju vreću za spavanje (potičući nas da u običnoj stvari iščitamo »metafiziku« nomadskog života), ili kad nam Doris Salcedo izloži ormar napunjen cementom (kao simbol nasilja nad ljudskom privatnošću!), čini nam se da ti umjetnici jednostavna čina, a »duboke« sugestije hrle daleko iza, a ne ispred svog vremena.

Mnogi nam predstavnici suvremene umjetnosti poput zakašnjelih glasnika serviraju »poetiku pronađenog predmeta« koju je sto godina prije lansirao Marcel Duchamp svojim glasovitim pisoarom, »Fontanom«, običnim predmetom koji se preobražava u umjetnost golom voljom autora da mu dade ime i vrijeme izvedbe. No, kad je Duchamp postavljao pisoar na izložbi Društva nezavisnih umjetnika 1917., predstavio je samo jednu od svojih brojnih umjetničkih ideja, štos koji je šira javnost preuzela kao temelj njegova svestranog opusa, izvršivši tako svoju banalnu »nuždu«, sirovu potrebu da poistovjeti umjetnika s jednim djelom i prišije mu revolucionarnu etiketu.

Sjajna izložba u londonskoj galeriji Tate Modern »Duchamp, Man Ray, Picabia« na neki je način prekinula banalnu sponu Duchamp i pisoara, izlažući nam u 12 odjeljaka svu eksperimental-

nu širinu avangardnih umjetnika koji su kao »luda trojka« haračili po svim medijima, od pariških godina (1911. Duchamp i Picabia sreli su se u Parizu) do njujorških (1915. upoznao Ray i zajedno kreiraju dadaistički pokret).

U vrijeme kad Joyce i Proust narušavaju klasični književni jezik tragajući za izgubljenim svijestima i vremenima, klapa Duchamp, Ray, Picabia prva čini drski odmak od slike. Igraju se ozbiljnih autora i neozbiljnih igrača (čak jedni druge slikaju preobučene u drugi spol, miješajući umjetnost i maskeradu), prožimlju umjetnost i vic (Ray dizajnira luster od vješalica ili izlaže »Dar« - peglu s čavlima), igraju se s percepcijama kao magovi modernog doba (Ray razvija stereoskopiju, umijeće buljenja u sliku da bi se ušlo u njezino trodimenzionalno carstvo, a Duchamp izlaže optičke rotirajuće diskove), igraju se erotike (Picabia na

Man Ray: Venera